

Umesamiska – forskningshistorik, substantivböjning och sydgräns

Av Lars-Gunnar Larsson

The research history, noun declension, and southern border of Ume Saami

Ume Saami, the second-most southern of the Saami languages, is almost extinct, despite revitalisation efforts taking place. In the 17th century, Lycksele became a scholarly centre in the Swedish part of Sápmi, due in part to the school for Saami boys, which was founded there in 1631. Ume Saami also formed the basis for an orthography that was used in Sweden well into the 19th century. At the beginning of the 20th century, Ume Saami attracted the interest of researchers as it was the southernmost Saami language with a (rudimentary) gradation. At that time, the lack of gradation was the conclusive criterion for a dialect as belonging to South Saami. This topic is still raised today, when there are discussions as to whether place names on maps and road signs should be written using either Ume or a South Saami orthography. This article presents a survey of the research history of Ume Saami, where a surprising opposition between extensive collections of dialect material and very few publications can be noted. As for the question of the southern border of Ume Saami, a couple of morphological arguments, namely the forms of the illative singular and the comitative plural, indicate that the borderline should be drawn not along the Ume River but along the watershed south of the river. This result is in accordance with the results in Larsson 2012 and with Rydving's study on lexical variation (2016).

Keywords: Ume Saami, research history, gradation, variety of Southern Tärna, language border.

1. Inledning

Umesamiska är det samiska språk som tala(de)s i trakterna av Malå, Arvidsjaur, Sorsele, Storuman och Tärnaby. Varieteten som talades i trakten av Lycksele låg dessutom till grund för ett tidigt litteraturspråk.¹ Den östra delen av språkområdet dominerades av skogssamisk kultur, medan den västra delen var fjällsamisk. I nordväst gränsades det umesamiska språkområdet till arjeplogssamiskan² och i nordost till lulesamiskan. Söderut mötte det vidsträckt sydsamiska området.

---

¹ Jag vill framföra ett varmt tack till professor Håkan Rydving och till mina två anonyma förhandsgranskare för viktiga synpunkter och förbättringsförslag till artikeln.

² Denna term är som Lehtiranta (1992 s. 1) påpekar att föredra framför *pitesamiska* eftersom arjeplogssamiskan talas i Arjeplogs kommun, inte i hela Pite lappmark.

Lars-Gunnar Larsson, professor emeritus i finsk-ugriska språk, Institutionen för moderna språk, Uppsala universitet. – Professor Emeritus of Fenno-Ugric Languages, Department of Modern Languages, Uppsala University. larsson.larsgunnar@gmail.com

De samebyar som ligger på det västliga umesamiska området var kanske särskilt utsatta för 1900-talets tvångsförflyttningar då svenska nordsamer till följd av begränsningar i betesrättigheterna på norsk sida av gränsen tvingades flytta till sydligare områden (NU 1 s.v. *dislokation*; Labba 2020; om förhållandena i Vapsten se Rydving 2016 s. 162). Därigenom blev förutsättningarna för att traktens ursprungliga, umesamiska språkform skulle bevaras kraftigt försämrade. Det finns idag endast någon enstaka umesamisk talare som lärt språket av sina föräldrar. Något nytt material som representerar umesamiskans gamla dialektala variation kan därmed inte samlas in (Siegl 2017a s. 253).

Idag finns en strävan att revitalisera umesamiskan, vilken bygger på och bidrar till en positiv attityd till språket (jfr Sapir 2021 s. 82 tabell 1). Det finns flera skäl att diskutera denna språkform trots att den i sin äldre form är utdöd eller stadd i utdöende, låt vara att språkdöd knappast är något entydigt begrepp (jfr Todal 2008). För det första är varje samisk språkform en del av det samiska kulturarvet och har därmed ett givet egenvärde. För det andra behövs i revitaliseringsarbetet bredast möjliga kunskapsbas om språket och dess variation i äldre tid (härtill Larsson 2014b). För det tredje låg umesamiska språkformer till grund för de tidiga samiska skriftspråken i Sverige. Och för det fjärde är umesamiskan av stort intresse eftersom dess ställning i den samiska språkedjan länge var omdiskuterad. Särskilt gällde det frågan om umesamiska ska anses vara den nordligaste formen av sydsamiska eller om den hänger närmare samman med språkformerna norrut. I den förstnämnda indelningen fördes umesamiska och sydsamiska samman vilket ledde till att sydsamiska kallades »egentlig sydsamiska» eller »sydsamiska i trängre mening». I argumentationen för denna indelning blev stadieväxlingen ett kriterium med oklar roll, eftersom umesamiska har en – rudimentär – stadieväxling medan den helt saknas i sydsamiska (jfr t. ex. Collinder 1962 s. 20 f.; M. Korhonen 1981 s. 19). I den andra indelningen förenas alla de nordliga språkformerna av just stadieväxlingen som klart skiljer dem från sydsamiskan.

Stadieväxling finns i alla östersjöfinska språk utom vepsiska och liviska. I östersjöfinska språk är det klusilerna som är underkastade växlingen. Det gäller både korta och långa klusiler och vissa konsonantkombinationer med en klusil som andra komponent. Stadiet bestäms av stavelsens struktur: i en öppen stavelse står starkt stadium och i en sluten stavelse svagt, t. ex. finska nom. sg. *hattu* 'hatt' : gen. sg. *hatun*; pres. 3 pl. *lukevat* 'de läser': 1 sg. *luen* 'jag läser'. Av de samiska språken är det endast sydsamiskan som helt saknar stadieväxling. Nordsamiskans stadieväxling är långt mer omfattande än finskans och berör i princip alla konsonanter, konsonantkombinationer och kombinationer av halvsvaga och konsonant. Eftersom många ljud fallit i final ställning kan stadieväxlingen ensam visa ett ords form, t. ex. nordsamiska nom. sg. *johka* 'å' : gen., ack. sg. *joga*; pres. 1 pl. *mannat* 'vi går' : pres. 2 sg. *manat* 'du går'.

I samisk dialektologi har således detta språkdrag tillmätts mycket stor betydelse och det kom att påverka dokumentationen av umesamiskans varieteter i början av 1900-talet.

På handskriftsavdelningen i Uppsala universitetsbibliotek och i samlingarna på Institutet för språk och folkminnen förvaras omfattande samlingar av samiskt språkmaterial. Där finns också dokument om några idag utdöda varieteter, ett material som har stor betydelse för bilden av umesamisk språkvariation. Mestadels handlar det om arbeten som tillkommit under Karl Bernhard Wiklunds överinseende – kanske på hans initiativ även om det är svårt att påvisa – och de ingår därför ofta i Uppsala universitetsbiblioteks omfattande Wiklund-samling (KBW).

Frågan om var umesamiskans sydgräns ska dras diskuteras än i denna dag. Medan man tidigare brukade framhålla de stegvisa övergångarna mellan olika former i hela den långa kedjan av samiska dialekter, handlar diskussionerna numera om var man ska dra gränser mellan språken. Detta är en effekt av att flera samiska ortografier fått officiell status och därmed ska ortnamn på allmänna kartor skrivas i enlighet med respektive ortografi. Kartnamnen kommer sedan också på vägskyltar och diskussionerna om till vilket språk en viss ort ska föras kan bli intensiva (se vidare Larsson 1990 s. 169 f., Mattisson 1993). Under mitt arbete med den här artikeln har debatten flammats upp på nytt och gränsen mellan ume- och sydsamiska ska i skrivande stund bli ett ärende för regeringen (J. Heikki 2022). Detta gränsdragningsproblem blir särskilt aktuellt i och med den officiellt antagna umesamiska ortografen som bl. a. ska användas för umesamiska ortnamn i officiella sammanhang, t. ex. på vägskyltar. Att det är just den aspekten som är central framgår av ett yttrande till Sameradion av en företrädare för Lycksele sameförening, där han säger att det inte »handlar om att föreningen bestämmer vilken samiska olika människor vill prata, utan om vilken samiska som ska synas offentligt i Lycksele» (M. Blind 2018). Mot denna bakgrund finns det skäl att låta det hittills otillräckligt utnyttjade materialet belysa de många gränser som kan dras genom och runt det umesamiska språkområdet (jfr Larsson 2012 s. 174 ff.).

Den här lilla studien ska ge en översiktlig forskningshistorik och diskutera umesamiskans sydgräns. Dessutom ska den visa vilka följder det kan få, när ett enda kriterium – i detta fall stadietväxlingen – tillmäts omotiverat stor betydelse inom dialektologin och belysa hur bilden av ett samiskt språk, som tidigt fick en viktig kulturhistorisk roll (Siegl 2017b s. 4 f.) och under åren ägnats en intensiv dokumentation, länge kunde domineras av en enda varietet, nämligen den som talades i Malå i den sydöstra delen av språkområdet. Den varieteteten blev lättillgänglig för forskarna i och med att den dokumenterats i en tryckt ordbok. Andra varieteter, som den i Björkvattnet (i forskningen kallad Södra Tärna, hädanefter ST), var även den – vad gäller ordförrådet – väl dokumenterad, men det finns ytterst lite publicerat om den och den har därmed rönt föga uppmärksamhet. Ändå är den genom sitt geografiska läge viktig att beakta: det är en fjällvarietet som talades vid gränsen för det umesamiska språkområdet. Huruvida det var norr eller söder om språkgränsen ska diskuteras i det följande.

Figur 1. Karta över det umesamiska området. Norr om det rasterade området Södra Tärna flyter Umeälven och söder därom finner man vattendelaren och numera även kommungränsen mellan Storuman och Vilhelmina. (Förkortningar: saS = sydsamiska, saU = umesamiska)

2. Forskningshistorik

2.1. Fjellström och hans efterföljare

Vintern 1873–74 kom fyra samer från Malå-trakten till Budapest och det besöket gav den ungerske fenno-ugristen József Budenz en möjlighet att ägna sig åt »ein kleines lappen-studium» som han skrev till sin finske vän Otto Donner (JBOD s. 56). I samma brev framhöll han att det vore på tiden att börja studera – vad han med tidens term för lulesamiska och sydligare varieteter kallar – »svensk-lapskan». Budenz hade alldeles rätt: mellan 1809, då Sverige förlorade sin huvudsakligen finskspråkiga rikshalva, och 1890, då Karl Bernhard Wiklund publicerade sitt första betydande arbete, bedrevs knappast några systematiska samiska språkstudier i vårt land (Larsson 1996 s. 12 ff.). Ett undantag utgör det mycket omfattande material som samlades av kyrkoherden Jonas A. Nensén i Dorotea, där man kan finna rikligt med upplysningar om traditionell samisk kultur och tillhörande samisk terminologi (jfr Drake 1918 s. xii ff.), men det kan inte ses som någon *systematisk* dokumentation av samiskt språk.

Under tiden före 1809 var däremot förhållandet ett annat och detta gäller i alldeles särskild grad umesamiskan. 1668 publicerades en liten spörsmålsbok och året därpå ett *Manuale Lapponicum*, båda översatta till en form av östlig umesamiska av den samiskfödde Olaus Stephani Graan (Qvigstad 1947). I början av 1700-talet översatte en annan umesamiska, Lars Rangius, hela Nya testamentet till en västlig dialekt. Hans arbete förblev dock i manuskript (Wilson 2008). Ett par årtionden senare kom så Per Fjellströms lexikon (1738a)

och grammatik (1738b) som också de byggde på umesamiska. I sin ortografi förenklade Fjellström såväl vokalernas omljudsväxlingar som konsonanternas stadiesväxling för att underlätta för både samer och präster (Sköld 1984 s. 19). Därmed blir en närmare precisering av den dialektala basen för detta skriftspråk omöjlig. Även Wiklund som tidigare gjort försök i den vägen ger upp och finner det till slut svårt att bedöma på vilken eller vilka dialekter »diese dürre und leblose Sprachform» bygger (Wiklund 1928 s. 328). Umesamiska utgjorde utgångspunkten även för *Lexicon Lapponicum* (1780), även om där också togs upp nordligare språkformer tack vare Johannes Öhrling (Larsson 2020 s. 220 f.). Att just umesamiskan fick denna starka ställning under 1600- och 1700-talet torde kunna förklaras med den skola för samiska pojkar som Johan Skytte grundade i Lycksele 1631 och med historiska faktorer som att Härjedalen och Jämtland blev svenska först genom freden i Brömsebro 1645 medan Lycksele fick en central ställning i Ume lappmark redan på Karl IX:s tid (NU 3 s.v. *Lycksele* 2). Lyckseles betydelse i den tidens samiska värld kan jämföras med den roll Guovdageaidnu spelar i våra dagar vad gäller t. ex. utbildning och skriftspråk (Siegl 2017b s. 5 f.).

Det var genom Fjellströms arbeten som skriftspråket normaliserades på en umesamisk grund, men tack vare Graans och Rangius arbeten har umesamiska ett unikt källäge bland de samiska språken. Genom deras skrifter kan vi få en inblick i variationen i umesamiskan vid slutet av 1600-talet och det genom texter som översatts av umesamiska modersmålstalare (Qvigstad 1947, Wilson 2008 s. 89 ff.).

2.2. K. B. Wiklund och hans elever

Genom förlusten av den finska rikshalvan 1809 och den ökande kolonisationen av Norrlands inland – med Esaias Tegnér's ord »inom Sveriges gräns erövra Finland åter» – minskade intresset för samiska studier i Sverige, låt vara att hela Bibeln på samiska utkom 1811, att Vetenskapsakademiens almanackor publicerades regelbundet från 1795 (Qvigstad & Wiklund 1899 s. 36) och att Lars Levi Laestadius gav ut några betydelsefulla skrifter i en ny, lulesamisk språkdräkt (se O. Korhonen 2018). Vid sidan av sådan produktion av tryckta texter samlade J. A. Nensén, som nämnts ovan, samiskt ordmaterial, främst från nordlig sydsamiska och umesamiska, det område som står i fokus i denna artikel.

Det var först i och med att Karl Bernhard Wiklund i slutet av 1800-talet började sin verksamhet som systematiska studier av samiska språk återupptogs i vårt land. Till en början var det lulesamiskan som stod i centrum för Wiklunds intresse. Han tog sig emellertid också an flera andra språk mycket tidigt: sydsamiska 1891–92, den nordsamiska dialekten i Porsanger 1896 och den umesamiska varieteten i Malå, närmare bestämt i Sleppejaure/Släppträsk 1900 (Larsson 1996, 2012 s. 64). Här måste även påpekas att en annan forskare, ungraren Ignác Halász (1887 s. 4 f.), hade samlat umesamiska sagor

på norsk sida något tidigare, 1886. Framför allt hans utgåvor av sydsamiska texter kom senare att kritiseras hårt av Wiklund (Keresztes 1996 s. 351 f.).

Alldeles mot slutet av 1800-talet hade E. N. Setälä lagt fram sin teori om att stadieväxling funnits redan i det uraliska urspråket (M. Korhonen 1986 s. 129 ff.). Stadieväxling finns, som nämnts ovan, i alla samiska språk utom sydsamiska, liksom i de flesta östersjöfinska språk. När man i ett par samojediska språk fann något som liknade stadieväxlingen, ledde stamträdsmodellen till tanken att det rörde sig om ett urgammalt språkdrag med rötter i det uraliska urspråket.³ Därmed kom umesamiskan, den sydligaste samiska språkformen med stadieväxling, i fokus för Wiklunds och hans elevs intresse. Avsaknad av stadieväxling kom att ses som ett utslagsgivande kriterium för att en varietet var sydsamisk och varieteterna i Ullisjaure och Björkvattnet (ST), som talades söder om Umeälven och saknar stadieväxling, fördes till sydsamiskan. Umeälven blev därmed såväl stadieväxlingens som umesamiskans sydgräns (Larsson 2012 s. 112 f.).

2.2.1. Kandidatuppsatser

Som nämnts ovan, hade Wiklund själv upptecknat i Sleppejaure 1900 och omkring 1915 började hans elever i Uppsala ägna sig åt umesamiska varieteter, kanske på lärofaderns uppmaning (jfr Larsson 2012 s. 57 f.). Först visade sig detta intresse i form av ett par kandidatuppsatser, författade av Nils Moosberg (KBW 77: 24) och Einar Spjut (KBW 77: 25). Uppsatserna är inte daterade, men Wiklund har på första sidan av Moosbergs uppsats skrivit »1915–16»; han har till och med tillfogat »Moosberg» på första sidan. Moosberg och Spjut beskriver substantivböjningen i ett par västliga varieteter av umesamiska, den förre i Tärna-samiska och den senare i Sorsele-samiskan. Ingendera författaren anger informantens (eller informanternas) namn och inte heller i vilken by eller vid vilken tid de upptecknat. Därför är det oklart om det är sydlig eller nordlig tärnasamiska (se vidare nedan) som Moosberg (KBW 77: 24) beskrivit – eller om han rent av bygger på båda. Hans uppsats om tärnasamiskan ger i själva verket ett ganska halvfärdigt intryck och dess närmare 20 sidor är fulla av energiska kommentarer från Wiklund, på hans karaktäristiska vis. Det kan till och med vara så att det handlar om manuskriptet till en sedermera renskriven uppsats, trots att någon sådan inte tycks finnas bevarad. Moosberg redovisar substantivens former och ändelser i de olika kasusen och stamtyperna och hans text slutar abrupt på sista sidan med orden »Komitativen pluralis är alltid lika med gen. pl.».

Spjuts uppsats ser mer värdad ut och den visar sig vara ett unikt dokument. Begreppet *Sorsele-samiska* kan beteckna antingen en östlig skogsvarietet eller en västlig fjällvarietet och om den senare har vi inte mycket material (jfr Larsson 2012 s. 48 tabell 14, 165). Även om Wiklund uppenbarligen

³ Finsk-ugriska och samojediska språk bildar tillsammans den uraliska språkgruppen och deras gemensamma urspråk kallas ururaliska.

inte hade några höga tankar om Spjut (jfr brev till Grundström 21 mars 1933 (KBW 7)), är dennes kandidatuppsats synnerligen viktig. Bland paradigmerna där finns nämligen formerna nom. sg. *sāmmie* : gen. sg. *sāmien* 'same', *kāmas* : *kāmmasæn* 'sko' och *vuenieŋ* : *vuannāvæn* 'svärmor' och de visar att Spjuts material härrör från fjälldialekten i Sorsele: de båda Tärna-dialekterna längre västerut har ingen stadieväxling i ord av denna typ och i skogsdialekten österut markeras starkstadiet med ett klusilt förslag, t. ex. saMaskaure⁴ nom. sg. *sāpmē* 'same' : gen. pl. *sāmēn* (Larsson 2012 s. 120 f.; exemplet från ULMA 2860 s. 15 något förenklat). Spjut har alltså som den ende givit oss fullständiga böjningsparadigm för substantiven i en numera utdöd samisk varietet.

2.2.2. Nils Moosbergs ordsamling

Redan sommaren 1917 var Nils Moosberg tillbaka bland tärnasamerna och det blev inledningen till en intensiv uppteckningsperiod: från det året härrör hans ordsamling från Björkvattnet (ST) (ULMA 16775: 1–2), året därpå samlade han ord i Boksjön (i forskningen kallad Norra Tärna, hädanefter NT) (ULMA 16776) och 1919 ord från både Sorsele fjälldialekt och skogsdialekt (ULMA 16777; se Larsson 2012 s. 48). Var och en av de tre samlingarna omfattar minst 4 000 ord, så det rör sig om en mycket aktningvärd arbetsinsats.

2.2.3. Axel Callebergs ordsamling

Även Moosbergs studiekamrat Axel Calleberg samlade ord från fyra umesamiska varieteter, men huvudsakligen i östra delen av språkområdet. Calleberg baserade sin ordsamling på Wiklunds Sleppejaure-samling (Larsson 2012 s. 57 f.) som omfattar 4 500 ord och hans ordsamlingar har därmed samma omfång som Sleppejaure-samlingen. Calleberg är den ende som inte bara upptecknade ordförråd utan för några varieteter även grammatik. I Malmesjaure började han uppteckna ordförråd och grammatik »i mitten av november 1922» (ULMA 2966: 0) och i Maskaure upptecknade han mellan den 9 januari och den 4 maj följande år (ULMA 2860: 0). Man kan alltså notera att materialet från dessa båda varieteter samlades in under den tid han var komminister i Arjeplog; båda orterna ligger också bättre till från Arjeplogs horisont än från Sorseles, dit Calleberg flyttade som kyrkoherde i oktober 1923 (Rydving 1996 s. 65). Materialet från varieteterna i Ullisjaure samlades 1925, medan samlingen av ord från Sorsele skogsdialekt inte är daterad och om hans informant – eller informanter – där finns heller inga uppgifter i motsats till övriga umesamiska samlingar. Eftersom han levde och arbetade i Sorsele vid den tid då han samlade sitt material där, är det möjligt att flera informanter tagits i anspråk och att arbetet pågått under en längre tid. Om detta vet vi dock ingenting (Larsson 2012 s. 47 not 14).

⁴ Med »saMaskaure» avses Maskaure-samiska. Beteckningar för andra samiska varieteter förkortas vid behov på motsvarande sätt.

2.2.4. *Licentiatarbeten och etnografiska uppteckningar*

Såväl Nils Moosberg som Axel Calleberg fortsatte sina studier på licentiandnivån och båda ägnade sina arbeten åt stadieväxlingen i umesamiskan, båda med samma inriktning som i uppteckningsarbetet: Moosberg behandlade varieteterna i väster och blev färdig med sin avhandling 1925 (STS). Calleberg undersökte dialekterna i öster, men hans arbete finns bara kvar som ett halvfärdigt manuskript (ULMA 31996; se vidare Larsson 2012 s. 113).

Mellan 1931 och 1936 samlade även en annan av Wiklunds elever, Edwin Brännström, etnografiskt och folkloristiskt material från bl.a. Arvidsjaur (SLÄ). Med tanke på Wiklunds eget uppteckningsarbete, bl.a. på lulesamiskt område, och de publikationer det resulterade i (Wiklund 1890, 1891 m.fl.) och hans elevers umesamiska studier kan man lugnt säga att från tiden runt sekelskiftet 1900 bedrev svenska sameforskare sådana ingående studier av »svensklapskan» som Budenz efterlyste 1875.

2.3. Andra forskare före år 2000

Även några andra forskare har ägnat sig åt umesamiska eller sydsamiska, både på Wiklunds tid och senare under 1900-talet.

2.3.1. *Eliel Lagercrantz*

Varieteten i Vefsen söder om Björkvattnet (ST) är naturligtvis central för frågan om gränsen mellan ume- och sydsamiska. För Eliel Lagercrantz som publicerat såväl en grammatik (1923) som en ordbok (1926) över Vefsen-varianten står det klart att denna hör till »den nördlichen Mundarten des Südlappischen» (Lagercrantz 1923 s. vii). Flera kriterier stöder hans uppfattning: nordligare språkformers *-*ju*- motsvaras i Vefsen av -*ju*- i överensstämmelse med sydsamiskan, t. ex. saVefsen *uojjie* : saUllisjaure *uoivē* 'huvud'; Vefsen *biejje* : saMaskaure *päivvē* 'sol; dag' (Larsson 2012 s. 101 f.; Vefsen-formerna efter Lagercrantz 1926 s. vv., här något förenklade). Vefsenvarianten följer alltså det sydsamiska mönstret. Ett ursprungligt kort *i i första stavelsen bevaras i sydsamiska och övergår till *a* i språken norr om umesamiskan. I ume-samiska varierar vokalen beroende på stamvokalens kvalitet: i *ē*-stammar är första stavelsens vokal sluten men i stammar på *ə* (som motsvarar *a*-stammar längre norrut) är första stavelsens vokal öppen (tabell 1). Även formerna i il-lativ singular och komitativ plural (se nedan) stöder Lagercrantz (1923, 1926) slutsats: varieteten i Vefsen hörde till sydsamiskan, inte till umesamiskan.

2.3.2. *Wolfgang Schlachter*

1936 kom Wolfgang Schlachter till Sverige för finsk-ugriska studier (FWS s. xvii, Silvén 2021 s. 229 ff.). Våren 1940 tillbringade han i Setsle strax utanför Malå och gjorde umesamiska uppteckningar efter Lars Sjulsson. Det material han samlade låg till grund för ett flertal arbeten; särskilt måste hans

Tabell 1. Utvecklingen av kort *i i första stavelsen i syd-, ume- och lulesamiska (jfr Larsson 2012 s. 110, tab. 27; formerna är något förenklade).

Betydelse	Sydsamiska			Umesamiska		Lulesamiska
	Vilhelmina	Vefsen	S. Tärna	Ullisjaure	Sorsele skog	Jokkmokk
'famn'	<i>s̃ille</i>	<i>sillə</i>	<i>sällə</i>	<i>sallə</i>	<i>sällə</i>	<i>salla</i>
'handtag'	<i>ñirre</i>	<i>nirrə</i>	<i>narrə</i>	<i>narrə</i>	<i>naððə</i>	<i>nahta</i>
'helg, söndag'	<i>bissie</i>	<i>pissie</i>	<i>pïssie</i>	<i>pissē</i>	<i>pissē</i>	<i>passē</i>
'hat'	<i>vissjje</i>	<i>wiččie</i>	<i>wiššie</i>	<i>vışšie</i>	<i>wışšie</i>	<i>vassjē</i>

ordbok och hans monografi över stadieväxlingen i Malå nämnas (Schlachter 1958, 1991). Under krigsslutet gick en del av Schlachters material förlorat (Schlachter 1958 s. viii), men det ligger ändå till grund för ordboken (Schlachter 1958 s. vii, 1991 s. 1). Ordboken innehåller även några av de ytterst fåtaliga umesamiska texter som publicerats. Bristen på sådana texter har framför allt framhållits av Florian Siegl (2017a).

Schlachters ordbok hade länge en ställning som umesamisk »rikslikare», vilket framgår av t. ex. Mikko Korhons avhandlingar om den samiska verb-böjningen (M. Korhonen 1967 s. 33 f., 1974 s. 17) och Juhani Lehtirantas presentation av den gemensamma samiska ords-katten (1989). I båda fallen bestämmer ordboken bilden av umesamiskan i dess helhet (jfr Lehtiranta 1989 s. 6, Larsson 2012 s. 37): det som finns hos Schlachter (1958) finns i umesamiskan, det som saknas där saknas också i umesamiskan (jfr Siegl 2017a s. 285).

Att likställa Schlachters material med det umesamiska språket i dess helhet är olyckligt av flera skäl. Dels gick, som nämnts, en del av hans ordsamling förlorad och hans ordbok återger därmed inte hela hans ursprungligen insamlade material (Larsson 2012 s. 62), dels representerar materialet en idiolekt i det sydöstra hörnet av det umesamiska området. Även Schlachters stora undersökning av stadieväxlingen i Malå bygger på hans Malå-material från 1940 (Schlachter 1991 s. 1) och sitt jämförelsematerial hämtar han ur syd-, lule- och nordsamiska standardlexika (främst SLW, HG resp. KN). Ingen jämförelse görs däremot med andra umesamiska varieteter och Moosbergs licentiatavhandling (STS) nämns överhuvudtaget inte, inte heller Callebergs förarbeten till licentiatavhandling (ULMA 31196: 1) trots att den bl. a. behandlar stadieväxlingen i just Malå. Callebergs manus kom dock till arkivet först 1978 (Larsson 2012 s. 44) och vid den tiden var det förmodligen omöjligt för Schlachter att själv söka i arkivsamlingarna. Ändå är det egendomligt att han under sina studieår i Uppsala uppenbarligen aldrig fick kännedom om Wiklunds, Moosbergs eller Callebergs materialsamlingar i universitetsbiblioteket och nuvarande Institutet för språk och folkminnen. Detta material hade varit högst relevant för Schlachters arbete. Redan Moosbergs licentiatavhand-

ling från 1925 innebar ett grundskott mot idén om Umeälven som sydgräns för stadieväxlingen, eftersom han visade att stadieväxlingen i Boksjön (NT), en varietet norr om Umeälven, var »synnerligen oklar och förvirrad» (STS s. 45; jfr Larsson 2012 s. 122, tabell 30).

Publicerade skrifter är onekligen mer lättåtkomliga och studiet av umesamiskan har därmed hela tiden försvårats av att den överväldigande delen av det upptecknade och inspelade umesamiska materialet ligger i arkiv. Det har lett till en situation som Siegl (2017b s. 19) beskriver med en pregnant formulering: »Despite the existence of data, there is still hardly any data.»

2.3.3. *Tryggve Sköld*

Både Wiklund och Schlachter hade upptecknat i Malå och Calleberg i Malmesjaure, men den mellanliggande varieteteten i Arvidsjaur var otillräckligt undersökt. Denna brist rättades till i mitten av 1950-talet och början av 1960-talet, då Tryggve Sköld ägnade sig åt denna varietet, huvudsakligen i byn Mausjaure. Florian Siegl (2017a) lyfter i en grundlig artikel fram Skölds arbete och han påpekar bl. a. att Skölds båda handledare – både fennougristen Björn Collinder och nordisten Valter Jansson – upptecknat i trakten av Arvidsjaur. De största samlingarna från Arvidsjaur har emellertid Sköld som upphovsman. Siegl (2017a s. 283) berömmar Skölds arbete och påpekar bl. a. att hans insamlade material inte bara ska ses som en pendang till Wiklunds och hans elevs material (som jag själv tenderat att göra; Larsson 2012 s. 175) utan förtjänar att bearbetas i sin egen rätt. Det handlar om »antagligen mera än 10 000 sidor av skriftligt umesamiskt material bara på ISOF» och härtill kommer ett omfattande inspelat material. Sköld förberedde själv sitt material, bl. a. inspelningarna, för en analys av varietetens morfologi (Sköld brev 2009), men hans material ligger till största delen kvar opublicerat (jfr dock Siegl 2017a).

De omfattande umesamiska arkivsamlingarna beskrivs av Siegl (2017a s. 17) som resultatet av ett samlande för samlandets egen skull, men de hänger sannolikt även samman med fenno-ugristikens starka tradition av att hellre bedriva forskning i fält än i arkiv.⁵ Redan Porthan framhöll vikten av att dokumentera de finsk-ugriska språken innan de dog ut (M. Korhonen 1986 s. 32). Från 1840-talet bedrevs ett insamlingsarbete som blev allt intensivare mot sekelskiftet och fram till första världskriget (DUSL s. 412 ff.). Framför allt var finska och ungerska forskare engagerade, men även Wiklunds och hans elevs arbete bland samerna kan ses i detta sammanhang. Merparten av det upptecknade materialet – om inte allt – har sedermera publicerats i Ungern och i Finland, framför allt i den imponerande serien *Lexica Societatis Fenno-ugricae*, men i Sverige har krafterna – eller intresset – uppenbarligen

⁵ Kanske med undantag för K. B. Wiklund (se Collinder 1943 s. 95) samt Just Knud Qvigstad och Knut Bergsland på norsk sida.

inte räckt till för att göra samma sak med det umesamiska materialet.⁶ Samlingarna har blivit kvar i arkiven och bristen på både kompetenta forskare och ekonomiska resurser har samverkat till »den olyckliga umesamiska forskningstraditionen att mycket har blivit insamlat, men knappast någonting har blivit publicerat» (Siegl 2017a s. 283).

2.4. Publikationer i senare tid

Bland de forskare som under senare tid dokumenterat umesamiskan bör först och främst Olavi Korhonen nämnas. Under många år har han upptecknat och spelat in umesamiskt språk, men hans material delar det öde som drabbat Skölds uppteckningar: det finns endast tillgängligt i arkiv (Siegl 2017a s. 282).

2012 publicerade jag en studie byggd på material från nio umesamiska varieteter (Larsson 2012). Det var första gången som Wiklunds, Moosbergs, Callebergs och Skölds material utnyttjades, vilket Siegl (2017b s. 10) betecknar som ett viktigt steg framåt i den umesamiska forskningen. Siegl hade dock gärna sett att syntaxen ägnats mer uppmärksamhet, men här styr materialtillgången: ordsamlingarna är omfattande, men de grammatiska beskrivningarna är fåtaliga och utgörs mestadels av mer eller mindre utförliga böjningsparadigm. Uppgifter om syntaktiska förhållanden är än mer sällsynta.

Huvudsyftet med min undersökning (Larsson 2012) var emellertid inte att utreda umesamiskans dialektindelning. I stället skulle den presentera ett förslag till en metod att basera ett språks indelning i dialekter enbart på lexikaliska skillnader.⁷ Oftast har man inom fenno-ugristikens baserat indelningen i dialekter på fonologiska – ibland också morfologiska – skillnader, medan variationer i ordförrådet använts antingen som en extra krydda men helt nyckfullt (t.ex. Rapola 1961 s. 77 ff.) eller negligerats fullständigt (t.ex. Kel'makov & Saarinen 1994 s. 26). Umesamiskans omfattande lexikaliska och föga omfattande morfologiska arkivmaterial erbjuder en möjlighet att genomföra dels en traditionell dialektindelning baserad på fonologi och i viss mån morfologi (och ett par syntaktiska drag), dels en separat undersökning av mängden ord som förenade de olika varieteterna. Den förra studien avgränsar varieteter från varandra på grundval av skillnader (isofoner, isomorfer), den senare grupperar varieteterna på grundval av deras gemensamma ordförråd. Det intressantaste resultatet av min studie är inte indelningen av det umesamiska språket i dialektområden utan i stället det faktum att båda undersökningarna ledde till samma indelning av umesamiskans varieteter. Det betyder att en dialektindelning kan baseras på skillnader och överensstämmelser i ordförrådet. Att undersökningen dessutom resulterade i en dialektindelning

⁶ Tack vare Harald Grundströms och Gustav Hasselbrinks arbete har dock såväl en lulesamisk som en sydsamisk ordbok publicerats, som i fråga om både omfång och detaljrikedom väl mäter sig med ordböckerna i *Lexica Societatis Fenno-ugricae*.

⁷ Även Florian Siegl (2017b s. 254) tycks ha förbisett detta.

av umesamiskan baserad på ett tidigare outnyttjat material var kanske inte en bieffekt av men inte heller huvudsyftet med arbetet.

Under de första åren av 2000-talet samlade Henrik Barruk (2021 s. 7) i samarbete med äldre talare av umesamiska ett omfattande ordmaterial och 2021 kunde han publicera den första umesamiska ordboken efter Schlachters (1958). Till skillnad från denna redovisar Barruk ord och former både från västlig och östlig dialekt. Barruk bygger inte bara på sitt nyinsamlade material utan även på arkivmaterial: Callebergs (ULMA 22480) uppteckningar från den östra delen av språkområdet och Moosbergs uppteckningar efter Anna Magdalena Persdotter från Boksjön (NT), men inte uppteckningarna från Björkvattnet (ST) (Barruk 2021 s. 16). Kanske betraktade Barruk den varieteterna a priori som sydsamisk. Barruks ordbok där språket presenteras i den nya umesamiska ortografin är ett stort steg framåt och är betydelsefull för en språklig revitalisering. För att en sådan ska bli framgångsrik krävs dock, som Siegl (2017a s. 285; 2017b s. 253) framhållit, även att upptecknade och inspelade texter publiceras.

Under senare tid är det framför allt Florian Siegl som gjort stora och viktiga insatser på det umesamiska fältet. I en rad artiklar (Siegl 2012, 2017a; 2017b m. fl.) har han redovisat sitt forskningsarbete och det märks att han är en rutinerad fältarbetare. Särskilt har han uppmärksammat syntaktiska frågor, vilket är av central betydelse bl. a. därför att umesamiskan och sydsamiskan visar åtskilliga skillnader i det hänseendet. Han har också tillsammans med en av de allra sista modersmålstalarna gått igenom gamla inspelade berättelser för publicering.

3. Umesamiskans sydgräns

3.1. Kunskapsläget

Den språkgräns mellan umesamiska och sydsamiska som nu ska dras på allmänna kartor baseras på den kunskap om språket som finns tillgänglig. De flesta varieteterna blev väl dokumenterade under den tid då umesamiska var ett levande språk, men den rika dokumentationen har till allra största delen stannat på arkivens hyllor. Det är betecknande att även Barruks (2021 s. 7) umesamiska ordbok började med fältarbete, inte arkivstudier. Två faktorer tycks ha låst bilden av umesamiskan: dels tesen att en samisk varietet utan stadieväxling är sydsamisk, dels Wolfgang Schlachters publicerade arbeten, särskilt då ordboken (Schlachter 1958), som fått Malå-varieteterna att representera umesamiskan i dess helhet.

De två varieteter som talades söder om Umeälven och som dokumenterades av Wiklunds elever är Ullisjaure och Björkvattnet (ST). Ullisjaure-varieteterna skiljer sig i många hänseenden från övriga västliga varieteter (Larsson 2012 s. 166 ff.) och varieteterna i Björkvattnet (ST) blir därför centrala för frågan om umesamiskans sydgräns. Redan 1985 (Larsson 1985 s. 163 f., 169 f.; även 1986 s. 117) påpekade jag att ordförrådet i de umesamiska varieteterna som

undersöktes för Atlas Linguarum Europae (ALE) tycktes ha en övervägande nordlig prägel. En mer omfattande och detaljerad studie (Larsson 2012 s. 163, 160 fig. 45) visade att ordförrådet i Björkvattnet (ST) framför allt överensstämmer med det i Boksjön (NT) och i fjälldialekten i Sorsele.

Håkan Rydving (2016) undersökte ordförrådet i varieteten i Björkvattnet (ST) för att se i vad mån det överensstämmer med ordförrådet i Vilhelmina, den angränsande varieteten söderut. Han använder sig av en dialektometrisk metod på ALE-materialet (jfr Rydving 2013 s. 131 ff.) och kan därmed mäta lexikalt avstånd. Hans resultat är överraskande entydigt: ordförrådet i Södra Tärna överensstämmer till omkring 90 % med det i Boksjön (NT), Sorsele och Arvidsjaur och till drygt 86 % med ordförrådet i Arjeplog, medan överensstämmelserna mellan ordförrådet i Björkvattnet (ST) och Vilhelmina är lika stora som mellan Björkvattnet och den lulesamiska varieteten i Jokkmokk, i båda fallen 83 % (jfr fig. 1).

Här kan också påpekas att varieteten i Ullisjaure, som även den talades söder om Umeälven, har ett ordförråd som i mycket skiljer sig från övriga varietetens. Ett ansevärt antal Ullisjaure-ord i min undersökning, närmare bestämt 140 stycken (Larsson 2012 s. 168), saknade motsvarighet i övriga umesamiska varieteter. Endast 33 av dessa hade emellertid en motsvarighet i den angränsande dialekten i Vilhelmina. Avståndet mellan Ullisjaure-varieteten och den nordligaste sydsamiskan tycks således vara större än det geografiska avståndet mellan de orter där materialet samlats (Larsson 2012 s. 167 f.). Från Dikanäs till Ullisjaure är det endast 20 kilometer fågelvägen.

3.2. Deklinationen i Södra Tärna

Om morfologin i varieteten i Björkvattnet (ST) finns just inget publicerat material och även i arkivens samlingar förekommer endast ett fåtal uppgifter. Moosbergs kandidatuppsats som nämndes inledningsvis (ovan 2.2.1) är såvitt jag sett den enda studien av detta slag, men den är av osäkert värde eftersom det inte framgår om den behandlar endera eller båda Tärna-varieteterna. Resultaten av mina tidigare studier (Larsson 2012) i kombination med Rydvings (2016) undersökning gör det motiverat att undersöka morfologin i Björkvattnet (ST) för att se om den uppvisar nordliga eller sydliga drag, dvs. huruvida den överensstämmer med umesamiska eller med sydsamiska. Jag har därför excerperat de kasusformer som finns i Moosbergs lexikaliska uppteckningar efter Sara Andersdotter från Björkvattnet 1917 (ULMA 16775: 1–2). Generellt sett är pluralformerna mycket få i uppteckningen och alla de som jag funnit återges här nedan. Singularformerna är fler och av dem ges ett representativt urval. Uppteckningen innehåller flest former av de jämnstaviga stammarna.⁸ Eftersom morfologin är det viktiga i denna undersökning har jag

⁸ Jämnstaviga stammar har ett jämnt antal stavelser i böjningsstammen och uddstaviga har ett ojämnt antal stavelser.

förenklat en del av uppteckningens fonetiska detaljer. Ibland kan det rent av vara svårt att veta vad uppteckningarnas fonetiska notation står för. I uppteckningen ger dessutom Moosberg ofta varierande uttalsformer, både vad gäller vokalkvalitet och konsonantkvantitet. Man ska också minnas att Wiklund aldrig drog sig för att gå in och korrigera i sina elevers uppteckningar (Larsson 2012 s. 114).

Nominativ

Singularformen är ändelslös.

Jämnstaviga: *är* 'čə 'örn', *jeähnā* 'jätte', *liejpie* 'al', *pähhtüə* 'bytta'.

Uddstaviga: *järröm(ə)* 'märg', *kiəplass* 'djup(et)'.

Pluraländelsen är *-h*: *pānieh* 'tänder'.

Genitiv

Singularformen har ändelsen *-n*:

Jämnstaviga: *är* 'čən 'örn', *jeähnān* 'jätte'.

Uddstaviga: *eärvnən* 'ärende'.

Pluralform: Endast en genitivform i plural har hittats i uppteckningen, men den har betydelsen 'med ögonen' (se nedan). Formen i genitiv plural och komitativ plural är därmed identisk, om belägget är representativt.

Akusativ

Singularformen har ändelsen *-p*: *mānāp* 'barn', *täl* 'kiep 'väder', *morrohem-miep* 'omsorg', *pāküop* 'ord'.

Uddstaviga: *māp* 'vad; va', *pruhtoməp* '[ha] bråttom', (*h*)*eärvnəp* 'ärende'.

Pluralformen har ändelsen *-ite*: *lurite* 'kolor'.

Illativ

Singularformen av jämnstaviga har ändelsen *-jä*, men *ē*-stammar har alternativa former på *-ān*: *fähkijə* 'till fånga', *miñjeməssijə* 'till sist', *pyhhtijə* 'till en bytta', *miäl* 'kajə ~ *miäl* 'kān 'till mjölk', *kéessajə* 'sommars', *miässajə* 'till renkalv', *piäl* 'jān 'till ett öra', *piässān* 'till näver', *siäjpān* 'till svansen'.

Uddstaviga stammar har ändelsen *-ssə*: *jāmieməssə* 'till döds', *miñjiejəssə* 'till senare', *kiəplassə* 'ut på djupet'.

Inga pluralformer funna.

Inessiv

Singularformen av jämnstaviga har ändelsen *-snə* och av uddstaviga *-sniə*:

Jämnstaviga: *heekksnə* 'vid liv', *tiermessnə* 'åbrant'.

Uddstaviga: *nähhkāressnie* 'i drömmen', *tuppiepissnie* 'längre borta'.

Inga pluralformer funna.

Elativ

Jämnstaviga stammar har ändelsen *-stə*: *piei^eviste* 'från dag', *puol^bwəstə*⁹ 'från släkte', *rüttistə* 'ur bröstet'.

Uddstaviga har ändelsen *-stie*: *tūlāčisstie* 'sedan gammalt'.

Ingen otvetydig pluralform funnen.

Komitativ

Ändelsen i singular är *-ine*: *klāhkāine* 'med staven', *raurīnə* 'med rör'.

För pluralformer har jag endast funnit ett belägg. Formen är där identisk med genitiv plural: *čuoħpstəb čel^emī* 'jag blinkar med ögonen'.

Essiv

Endast former av jämnstaviga stammar finns i uppteckningen. Ändelsen är *-nə*: *fāronə* 'i sällskap', *kòvtānə* 'hemma', *sākənə* 'nyhet'.

Essiv finns endast i singular i de samiska språken.

4. Morfologin och umesamiskans sydgräns

4.1. Tre kasusformer

De flesta kasusformerna i Moosbergs uppteckning från Björkvattnet (ST) stämmer överens med sina motsvarigheter i de omgivande språken, både norr-ut och söderut. Endast tre av kasusen kan belysa frågan om språkgränsen: akkusativ singular, illativ singular och komitativ plural.

4.1.1. Akkusativ singular

De sammanlagt 14 formerna av akkusativ singular i Björkvattnet (ST) visar entydigt att ändelsen i detta kasus var *-p*, liksom i den angränsande Vilhelminadialekten söderut.¹⁰ Ändelsen förenar emellertid inte enbart varieteten i Björkvattnet (ST) med sydsamiska, utan den är regelbunden även i övriga västliga varieteter av umesamiska, t. ex. Boksjön (NT) *kajjħkōt kōtēp* 'taga ner kåtan', Sorsele Fjäll *mānāp asskāne atnūt* 'ha ett barn i knät'. I den östliga dialekten av umesamiska är ändelsen i stället *-w* i akkusativ singular (Larsson 2012 s. 130 f.), alltså samma ändelse som i arjeplogs- och lulesamiskan norrut.

Trots att skogsvarieteten i Sorsele hör till den östliga skogsdialekten (Larsson 2012 s. 131) dominerar akkusativformer på *-p*, dvs. den västliga varianten, i mitt material. Det gäller både jämnstaviga och uddstaviga stammar, t. ex. *riwksieht pījhpōp* 'röka pipa' resp. *riwksieht tūpākəp* 'röka tobak'. Jag har

⁹ Glidvokalen är oväntad i en sådan form i den västliga dialekten (jfr Larsson 2014a) men kan hänga samman med att denna varietet inte har någon stadiövaxling.

¹⁰ Avsaknaden av lätt tillgängligt umesamiskt dialektmaterial fick Sköld (2004 s. 37) att anse ändelsen *-p* som ett otvetydigt sydsamiskt drag, vilket alltså inte är korrekt.

endast funnit ett belägg för en ackusativ singular på *-w*, nämligen *püeriew tahhkat* 'göra väl, gott'. Antalet belägg är dock litet och Calleberg har inte lämnat efter sig någon grammatisk översikt över denna varietet. Här måste man också ta hänsyn till frågan om Calleberg utnyttjade en eller flera informanter när han samlade sitt material i Sorsele (jfr ovan 2.2.3).

Wilson (2008 s. 118, 111) har undersökt språket i Lars Rangius översättning av Markus-evangeliet till en västlig umesamisk språkform och visat att detta *-p* först utvecklades före den enklitiska partikeln *-ge* och före possessiv-suffix. Detta är ett mycket viktigt resultat eftersom det visar att förändringen bör förklaras genom intern språkutveckling, inte genom påverkan från andra samiska språkformer (jfr Bergsland 1967 s. 40).

4.1.2. Illativ singular

En dialektkarta skulle tydligt visa utbredningen av ändelser på *-s-* och på *-j-* i illativ singular. I sydsamiskan är ändelsen *-se* i jämnstaviga och *-sse* i uddstaviga stammar, t. ex. *giëdese* 'till handen' ~ *gaardien ïsse* 'till bondgården' (SLW s. 94; mina översättningar). Ett undantag är *ē*-stammarna som i stället har ändelsen *-n* med vokalväxling och omljud, t. ex. *meäsaan* av *miesie* 'renkalv' (SLW s. 102; Bergsland 1982 s. 54). Norr om det umesamiska området, t. ex. i arjeplogssamiska, har både jämnstaviga och uddstaviga stammar i stället ändelsen *-j*. En illativändelse på *-sa-* används där dels i enstaviga pronomenstammar, t. ex. *tasa* 'hit', dels i den possessiva deklinationen, t. ex. *âp'paasan* 'till min syster' (exemplen efter Lehtiranta 1992 s. 164, 158). Lule- och nordsamiska visar samma mönster som arjeplogssamiskan. Det formar sig till en bild med ett sydligt *s*-område och ett nordligt *j*-område. I umesamiskan mellan dessa språkområden finns båda ändelserna men fördelade efter stamtyp: jämnstaviga stammar har ändelsen *-j(ə)* och uddstaviga ändelsen *-ss(ə)*. Dessutom finns former som motsvarar sydsamiska *meäsaan* belagda i de båda tärnavarieteterna och i Ullisjaure (Larsson 2010, 2012 s. 132 f.).

Varieteten i Björkvattnet (ST) har ändelsen *-jə* i jämnstaviga stammar och *-ssə* i uddstaviga (jfr Halász 1887 s. 5) och följer alltså det umesamiska mönstret (Larsson 2012 s. 133). Av *ē*-stammarna finns några former på *-ān* i Moosbergs material, men de tyder på en mer omfattande variation än i sydsamiskan, t. ex. *miäl'kajə* ~ *miäl'kān* 'till mjölk', *miässajə* 'till en renkalv', *piäl'jān* 'till ett öra'. Förmodligen skiljer sig varietetet i Björkvattnet från sydsamiskan just i fråga om *ān*-formernas frekvens. Den skillnaden tillsammans med fördelningen av allomorferna *-jə* och *-ssə* beroende på stamtyp resulterar i en klar skillnad i illativ singular mellan varietetet i Björkvattnet och de sydsamiska varieteterna längre söderut. Varieteten i Björkvattnet (ST) hör till umesamiskan.

Gustav Hasselbrink (SLW s. 97 ff.) följer den traditionella uppfattningen och ser avsaknad av stadväxling som det utslagsgivande kriteriet för att en varietet ska klassificeras som sydsamisk. Eftersom varietetet i Björkvatt-

net (ST) saknar stadieväxling men alltså har allomorfin *-jə* i jämnstaviga och *-ssə* i uddstaviga stammar, etablerar han en nordlig underdialekt i den nordliga sydsamiskan. Det som karaktäriserar den gruppen är just variationen *-je* ~ *-se* i illativ singular. Hellre än att ifrågasätta stadieväxlingen som utslagsgivande kriterium var Hasselbrink således beredd att etablera en helt ny subdialekt.

4.1.3. Komitativ plural

Det samiska språkområdet delas i två även när det gäller formen i komitativ plural. Det finns ett område där denna form har en agglutinerad ändelse fogad till genitiv pluralformen och ett där komitativen är ändelselös och därmed identisk med formen i genitiv plural. Ibland kan en postposition 'med' uppträda efter genitiven.

I sydsamiska består formen i komitativ plural av genitiv plural + en agglutinerad ändelse *-gu(e)jmie* (Bergsland 1982 s. 57). Hasselbrink (SLW s. 95) säger att komitativ plural »ursprünglich» bildades genom att postpositionen *-guöjmie* ~ *güjmie* fogades till genitiv pluralformen och komitativformerna skrivs även i hans böjningsexempel som ett ord, t. ex. *gaamegijgüjmie* 'med skor', *deävijgüjmie* 'med backar' (SLW s. 100 f.). Även Lagercrantz (1923 s. 77) använder termen ändelse om det element *-güimie*, *-güme* som betecknade komitativ plural i Vefsen. Samma förhållande råder uppenbarligen i umesamiskans östliga dialekt. Schlachter (1958 s. xv) ger i sina fåtaliga böjningsparadigm agglutinerade komitativformer, t. ex. Malå *maanäiguima*. Även Calleberg ger i sina grammatikuppteckningar från Maskaure och Malmesjaure sådana former, *čäl'mikum* 'med ögonen' (ULMA 2860 s. 14) resp. *mūrikum* 'med träd' (ULMA 2966: 10). Problemet är att det endast är dessa båda former han redovisar. I övriga exempelord anges ingen pluralform av komitativen, ibland beroende på att han använder sig av den förhatliga förkortningen »o.s.v.»). Det är därför omöjligt att på basis av hans uppteckningar avgöra i vad mån de båda formerna *čäl'mikum* och *mūrikum* är representativa för komitativ plural i dessa skogsvarieteter. Detta system återkommer i nordsamiskan, t. ex. *mánáiguin* 'med barn(en)', *beatnagiiguin* 'med hundar(na)'.¹

Däremot saknar formen i komitativ plural ändelse både i arjeplogssamiska och lulesamiska och formen är därmed identisk med genitiv pluralformen (Wilbur 2015 s. 101 ff., Tuolja & Angéus-Kuoljok 2013 s. 169 f.).

Frågan är då hur de västliga varieteterna av umesamiska – Björkvattnet (ST), Boksjön (NT), fjälldialekten i Sorsele och Ullisjaure – förhåller sig till dessa områden. Det ska genast sägas att materialet inte är stort och slutsatserna blir därmed osäkra.

För Ullisjaures del (ULMA 2139: 2 s. 15, 16) ger Calleberg flera former av komitativ plural och han skriver dem med parentes kring ändelsen: *männäi(kūm)* 'med barn(en)', *pärni(kūm)* 'med söner' och några gånger som

alternativa former: »*sām̄i(kū̄m)* ibl[and] *sām̄èi*». ¹¹ Det är svårt att uppfatta detta som annat än att komitativ plural i Ullisjaure-varieteteten kan vara såväl ändelselös som markerad med kasusändelsen *-kū̄m*. Komitativverber med ändelse överensstämmer alltså med sydsamiska och det kan noteras att denna varietet också kan ha plurala objekt i nominativ (Larsson 2012 s. 138), även det en överensstämmelse med sydsamiskan.

I Spjuts kandidatuppsats (KBW 77: 25 s. 2) om deklinationen i fjälldialekten i Sorsele finns en intressant notis: »Essiven, komitativverbet och abessiven förekomma endast i singularis.» En essivform finns i samiskan generellt endast i singular (M. Korhonen 1981 s. 227). Abessiven tas inte upp bland sydsamiskans kasus av Hasselbrink (SLW s. 95) och i Callebergs grammatik över Ullisjaure-varieteteten (ULMA 2139: 2) anförs endast singularformer av abessiven. Komitativverbet är med andra ord det enda av dessa tre kasus som kan uppträda i båda numerusen och att Spjut inte funnit någon komitativ pluralform kan tolkas som att det var genitivformen ensam som bar komitativbetydelsen i fjälldialekten i Sorsele.

I sin kandidatuppsats skriver Moosberg att komitativverbet »alltid» är likadant som genitiv plural (KBW7: 24 s. 19). Detta verkar entydigt men frågan är om Moosberg här talar om varieteteten i norra Tärna, i södra Tärna eller båda (jfr ovan 2.2.1). I sin ordsamling (ULMA 16775: 1–2) ger Moosberg endast ett belägg som stöder det han skrev i kandidatuppsatsen, nämligen *čuōhpstā̄b čel̄m̄i* 'jag blinkar med ögonen' (ovan 3.2). I ordsamlingen anges formen *kǖeim̄ie* vara en postposition – inte en kasusändelse – med betydelsen 'med'. Till formen skiljer sig postpositionen inte mycket från substantivet *kǖeīm̄ie* 'nästa, kamrat', men de står som två olika uppslagsord i uppteckningen. I ordsamlingen från Boksjön (NT; ULMA 16776) har jag inte funnit någon sats med komitativ plural, men man lägger märke till att uppslagsordet *kūim* står för en postposition och under uppslagsordet *kūȫm̄e* finner man substantivet *gǖeim̄ie* 'kamrat, nästa'.

Beläggen från de olika varieteterna tyder på att i umesamiskans västliga varieteter har komitativ plural samma form som genitiv plural. De överensstämmer alltså med arjeplogs- och lulesamiskan norrut, inte med sydsamiskan. ¹² I västlig umesamiska finns också en postposition *kūim* 'med' som konstrueras med genitiv plural och som skiljer sig från det substantiv *gǖeim̄ie* som postpositionen utvecklats ur (formerna här hämtade från Boksjön (NT)). Östlig umesamiska (skogsdialekten) däremot har, liksom sydsamiska, regelmässigt en agglutinerad ändelse *-gum* eller liknande, som kontrasterar mot den västliga umesamiskans ändelselösa form.

Enligt Siegl (2012 s. 213 ff., 2017a s. 275 f.) har komitativ plural den agglutinerade ändelsen *-gum* som skiljer sig från vad han kallar »den pite- och lulesamiska realisationen», dvs. den ändelselösa pluralformen. När ändelse-

¹¹ I gen. pl. är *sām̄èi* och *sām̄i* parallellformer. Formerna här något förenklade.

¹² I Grundströms ordbok (HG s. 1717) finns en komitativ pluralform *mā̄nā̄ikum* som synonym till *mā̄nā̄i*. Formen tycks vara isolerad och inga slutsatser kan dras av den.

lösa komitativformer används i texter på det nya umesamiska standardspråket, ser han det som utslag av en språkplanering (Siegl 2012 s. 213) och han framhåller sådana former endast är belagda i inspelningar från Ammarnäs. Förekomsten just i Ammarnäs innebär emellertid att det inte behöver handla om försök att införa pite- och lulesamiska former i det umesamiska standardspråket, det kan i stället röra sig om den ändelselösa formen i komitativ plural som är belagd i västlig umesamiska.

Trots de fåtaliga och ibland oklara exemplen förefaller det som om den västliga umesamiskan inklusive varieteten i Björkvattnet (ST) följer ett nordligt mönster och överensstämmer med pite- och lulesamiska, medan umesamiskans östliga varieteter följer det sydsamiska systemet. En sådan skillnad mellan östlig och västlig umesamiska visar sig i många andra sammanhang (Larsson 2012 s. 180 f., 2014a). Det väsentliga i detta sammanhang är under alla omständigheter att varieteten i Björkvattnet (ST) att döma av det enda exempel som finns skiljer sig från sydsamiskan: det enda belägget för komitativ plural är ändelselöst.

4.2. Umesamiskans sydgräns

Den här artikeln är ett försök att utreda i vad mån formsystemet, närmare bestämt deklinationen, kan ge indikationer om var gränsen mellan umesamiska och sydsamiska ska dras. Umeälven anses traditionellt utgöra den gränsen och därför är varieteten som talades i Björkvattnet (ST) söder om älven av särskilt intresse. Rydving (2016) har visat att ordförrådet för enar denna varietet med nordligare språkformer, och så tycks vara fallet även med två kasusformer: illativ singular och komitativ plural. Formen i akkusativ singular är visserligen samma i Björkvattnet (ST) som i sydsamiskan, men den ändelsevarianten har en mer vidsträckt utbredning i de umesamiska varieteterna. Min genomgång når därför samma resultat som min tidigare undersökning (Larsson 2012 s. 179) och som också Rydving (2016 s. 169 f.) kom fram till: »Gränsen följer inte Umeälven utan vattendelaren söder om älven där den gamla sockengränsen mellan Vilhelmina och Tärna gick, den gräns som nu är kommungräns mellan Vilhelmina och Storuman.»

Umesamiskans sydgräns kan tyckas vara ett obetydligt ämne att tvista om, låt vara att ortnamns »rätta» stavning kan vålla diskussioner på många håll. Det finns emellertid en dialektgeografiskt viktig aspekt på problemet att avgöra huruvida varieteten i Björkvattnet (ST) ska föras till sydsamiskan eller umesamiskan, nämligen frågan om varieteter skiljs åt eller förenas av vattendrag. Filip Hultblad (1968 s. 77) har för lulesamiskans del visat att gränserna följer vattendelarna, inte vattendragen, och såväl ordförrådet i Björkvattnet (ST) (Rydving 2016 s. 169 f.) som det morfologiska material Moosbergs uppteckning redovisar tyder på att samma förhållande rådde i umesamiskan, så länge den gamla, naturliga språkvariationen fanns kvar.

Litteratur och källor

- Barruk, Henrik, 2021: *Báhkuogirjje. Ordbok. Ubmejesámien–dáruon. Dáruon–ubmejesámien. Umesamisk–svensk. Svensk–umesamisk*. Umeå.
- Bergsland, Knut, 1967: Lapp Dialect Groups and Problems of History. I: *Lapps and Norsemen in Olden Times*. (Instituttet for Sammenlignende Kulturforskning, serie A: Forelesninger 26.) Oslo. S. 32–53.
- Bergsland, Knut, 1982: *Sydsamisk grammatikk*. Tromsø–Oslo–Bergen.
- Blind, Marica, 2018: Menar att umesamiska språkgränsen går på Stöttingfjället. Sameradion, Sveriges radio 2018-10-31. [Webbadress: <https://sverigesradio.se/artikel/7070902>. Hämtad 2023-01-10.]
- Collinder, Björn, 1943: Karl Bernhard Wiklund 15/3 1868–29/8 1934. I: J. Sahlgren (red.), *Kungl. Gustav Adolfs Akademiens minnesbok 1932–1942*. Uppsala. S. 91–96.
- Collinder, Björn, 1962: *Introduktion till de uraliska språken. Finskan och dess frändespråk*. Stockholm.
- Drake, Sigrid, 1918: *Västerbottenslapparna under förra hälften av 1800-talet. Etnografiska studier*. (Lapparna och deras land 7.) Uppsala.
- DUSL = Hajdú, Péter & Peter Domokos, 1987: Die uralischen Sprachen und Literaturen. (Bibliotheca uralica 8.) Budapest.
- Fjellström, Per, 1738a: *Dictionarium sueco-lapponicum, Eller en Orda-Bok. I Hwilken The förnämste Swänksa Ord efter Alphabetet upsökas kunna, och på Lapska gifne finnas*. Stockholm.
- Fjellström, Per, 1738b: *Grammatica lapponica* [...]. Holmiæ.
- FWS = Chr. Gläser & J. Pusztay (red.), *Festschrift für Wolfgang Schlachter zum 70. Geburtstag*. (VdSUA12.) 1979. Wiesbaden.
- Halász, Ignác, 1887: *Svéd-lapp nyelv. 3. Ume- és tornio-lappmarki nyelvmutatványok*. (Ugor füzetek 9.) Budapest.
- Heikki, Jörgen, 2022: Språkstriden går vidare. Sameradion, Sveriges radio 2022-04-04. [Webbadress: <https://sverigesradio.se/artikel/sprakstriden-gar-vidare>. Hämtad 2022-12-19.]
- HG = Grundström, Harald, 1946–54: *Lulelappsk ordbok. Lulelappisches Wörterbuch. 1–4*. (Skrifter utg. genom Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. C:1.) Uppsala–København.
- Hultblad, Filip, 1968: *Övergång från nomadism till agrar bosättning i Jokkmokks socken*. (Acta Lapponica 14.) Stockholm.
- JBOD = V. Tervonen (red.), *József Budenzin ja Otto Donnerin kirjeitä vuosilta 1867–1886*. (MSFOu 201.) Helsinki.
- KBW 77: 24 = Moosberg, Nils: Tärnalapska. 1915–16. Uppsala universitetsbibliotek, handskriftsavdelningen.
- KBW 77: 25 = Spjut, Einar: Sorselelappskans substantivböjning. [Sine anno.] Uppsala universitetsbibliotek, handskriftsavdelningen.
- Kel'makov, Valentin & Sirkka Saarinen, 1994: *Udmurtin murteet*. (Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen laitoksen julkaisuja 47.) Turku–Iževsk.
- Keresztes, László, 1996: Die Aufnahme von K. B. Wiklunds Arbeiten in Ungarn. I: L.-G. Larsson (red.), *Lapponica et Uralica. 100 Jahre finnisch-ugrischer Unterricht an der Universität Uppsala. Vorträge am Jubiläumssymposium*. (AUU. Studia Uralica Upsaliensia 26.) Uppsala. S. 351–357.

- KN = Nielsen, Konrad, 1979: *Lappisk (samisk) ordbok. Lapp Dictionary*. 2. opplag. (Instituttet for sammenlignende kulturforskning. (Serie B: Skrifter 17: 1–5.) Oslo.
- Korhonen, Mikko, 1967: *Die Konjugation im Lappischen. Morphologisch-historische Untersuchung*. 1. *Die finiten Formkategorien*. (MSFOu 143.) Helsinki.
- 1974: *Die Konjugation im Lappischen. Morphologisch-historische Untersuchung*. 2. *Die nominalen Formkategorien*. (MSFOu 155.) Helsinki.
- 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. (Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 370.) Helsinki.
- 1986: *Finno-Ugrian Language Studies in Finland 1828–1918*. Helsinki.
- Korhonen, Olavi, 2018: *Täluts suptsasah Jubmela pirra ja Almatji pirra. Gamla berättelser om Gud och om människor av Lars Levi Laestadius med språkliga och kyrkohistoriska kommentarer av Olavi Korhonen*. [Boden.]
- Labba, Elin Anna, 2020: *Herrarna satte oss hit. Om tvångsflyttningarna i Sverige*. Stockholm.
- Lagercrantz, Eliel, 1923: *Sprachlehre des Südlappischen nach der Mundart von Wefsen*. (Kristiania Etnografiske Museum. Bulletin 1.) Kristiania.
- Lagercrantz, Eliel, 1926: *Wörterbuch des Südlappischen nach der Mundart von Wefsen*. (Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Ser. B: Skrifter 4.) Oslo.
- Larsson, Lars-Gunnar, 1985: Kriterien zur Klassifizierung der lappischen Dialekte in Schweden. I: W. Veenker (red.), *Dialectologia Uralica. Materialien des ersten internationalen Symposions zur Dialektologie der uralischen Sprachen 4.-7. September 1984 in Hamburg*. (VdSUA 20.) Wiesbaden. S. 159–171.
- 1986: Nordligt i söder och sydligt i norr. Något om samisk dialektforskning. I: *Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. Årsbok 1985*. Uppsala. S. 106–122.
- 1990: Glidvokalen i lulesamiskan. En dialektgeografisk studie på grundval av Harald Grundströms ordbok. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 113, s. 166–199.
- 1996: Svensk uralistik 1894–1994. I: R. Raag & L.-G. Larsson (red.), *Finsk-ugriska institutionen i Uppsala 1894–1994*. (Ursus 2.) Uppsala. S. 9–32.
- 2010: Der Illativ Singular im Ullisjauresamischen. I: *Finnisch-ugrische Mitteilungen* 32/33. *Gedenkschrift für Eugen A. Helimski*. Hamburg. S. 417–424.
- 2012: *Grenzen und Gruppierungen im Umesamischen*. (VdSUA83.) Wiesbaden.
- 2014a: Epenthetic vowels in Ume Saami gradation. I: *Juuret marin murteissa, latvus yltää Uraliin. Juhlakirja Sirkka Saarisén 60-vuotispäiväksi 21.12.2014*. (MSFOu 270.) Helsinki. S. 163–174.
- 2014b: Language variation in the revitalisation process. I: Zuckermann, Ghil’ad, Julia Miller & Jasmin Morley (eds), *Endangered Words, Signs of Revival*. [Sine loco.] [Webbadress: <http://www.adelaide.edu.au/australex/publications>. Hämtad 2022-12-20.]
- 2020: Johan Öhrling und das Lexicon Lapponicum. I: H.-H. Bartsch, L.-G. Larsson, K. Mattsson, J. Molnár & T. Savolainen (red.), *Kiel joug om šild. Festschrift zum 65. Geburtstag von Eberhard Winkler*. (VdSUA94.) Wiesbaden. S. 217–236.
- Lehtiranta, Juhani, 1989: *Yhteissaamelainen sanasto*. (MSOFu 200.) Helsinki.

- 1992: *Arjeploginsaamen äänne- ja taivutusopin pääpiirteet*. (MSFOu 212.) Helsinki.
- Mattisson, Ann-Christin, 1993: *Samiska ortnamn på fjällkartorna*. (Ortnamn och namnvård 3. LMV-Rapport 1993: 19.) Gävle.
- MSFOu = Mémoires de la Société Finno-Ougrienne.
- NU = *Norrländsk uppslagsbok*. 1–4. 1993–1996. Umeå.
- Qvigstad, Just Knud, 1947: Sproget i Graans Manuale Lapponicum. I: *Studia Septentrionalia* 3. Oslo. S. 18–39.
- Qvigstad, Just Knud & Karl Bernhard Wiklund, 1899: *Bibliographie der lappischen Literatur*. (MSFOu 13.) Helsinki.
- Rapola, Martti, 1961: *Johdatus suomen murteisiin*. Toinen, uudistettu painos. (Tietolipas 4.) Helsinki.
- Rydving, Håkan, 1996: Tre av Wiklunds elever. I: R. Raag & L.-G. Larsson (red.), *Finsk-ugriska institutionen i Uppsala 1894–1994*. (Ursus 2.) Uppsala. S. 61–73.
- 2013: *Words and varieties. Lexical variation in Saami*. (MSFOu 269.) Helsinki.
- 2016: Sydsamisk eller umesamisk? »Södra Tärna» i det samiska språklandskapet. I: *Fenno-Ugrica Suecana*. Nova series 15. S. 159–174. [Webbaddress: https://www.su.se/polopoly_fs/1.356091.1510165707!/menu/standard/file/FUS2016-15_fullissue_draft_20171029.pdf. Hämtad 2022-12-20.]
- Sapir, Yair, 2021: Sveriges samiska språk. Revitalisering, utmaningar och möjliga lösningar. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 2020. Uppsala. S. 63–120.
- Schlachter, Wolfgang, 1958: *Wörterbuch des Waldlappendialekts von Malå und Texte zur Ethnographie*. (Lexica Societatis Fenno-ugricae 16.) Helsinki.
- 1991: *Stufenwechselstörungen im Malälappischen. Aufbau oder Abbau eines Systems?* (VdSUA33.) Wiesbaden.
- Siegl, Florian, 2012: Strövtåg i umesamiskan. I: E. Winkler, H.-H. Bartens & C. Hasselblatt (red.), *Lapponicae investigationes et uralicae. Festschrift zum 65. Geburtstag von Lars-Gunnar Larsson*. (VdSUA82.) Wiesbaden. S. 203–217.
- 2017a: Tryggve Sköld och umesamiskan. Intryck från en oavslutad språkdokumentation. I: *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 35: 2, s. 252–290.
- 2017b: Ume Saami – The Forgotten Language. I: *Études finno-ougriennes* 48. [Webbaddress: <http://journals.openedition.org/efo/7106>. Hämtad 2021-07-08.]
- Silvén, Eva, 2021: *Friktion. Ernst Manker, Nordiska museet och det samiska kulturarvet*. Lund.
- Sköld, Tryggve, brev till Lars-Gunnar Larsson den 29 januari 2009.
- Sköld, Tryggve, 1984: Pehr Fjellström och det svensksamiska skriftspråket. I: *Saga och sed. Kungl. Gustav Adolfs Akademiens årsbok* 1984, s. 15–26.
- 2004: »Ömsesidig kolartro». I: J. Kusmenko (red.), *The Sami and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact*. (Schriften zur Kulturwissenschaft 55.) Hamburg. S. 35–39.
- SLW = Hasselbrink, Gustav, 1981–1985: *Südlappisches Wörterbuch*. 1–3. (Schriften des Instituts für Dialektforschung und Volkskunde in Uppsala. Serie C: 4.) Uppsala.
- SLÄ = *Samiskt liv i äldre tid. Edvin Brännströms uppteckningar från Arvidsjaur och Arjeplog*. Redigerade av Ivan Eriksson med språkliga kommentarer av Olavi Korhonen. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi CXLV.) Uppsala 2017.

- STS = Moosberg, Nils [1925]: Stadiesväxlingen i Tärna och Sorsele. Opublicerad licentiat-avhandling. Uppsala universitetsbibliotek, handskriftsavdelningen. R669d: 11.
- Todal, Jon, 2008: Når er eit språk forsvunne? Kritiske merknader til språkdød-metaforen. I: *Váimmus čiegan sániid – I hjärtat gömmer jag orden. Samiskt symposium till minne av Annika Jansson*. (Opuscula uralica 10.). Uppsala. S. 124–130.
- Tuolja, Karin & Angéus-Kuoljok, Susanna, 2013: *Giellaj hilá*. Ny, rev. upplaga. Jokkmokk.
- ULMA 16775: 1–2 = Nils Moosberg: Uppteckningar gjorda sommaren 1917 i Fjällstugan vid Krutvattnet (Norge) efter Sara Andersdotter (»Sjuls-Anders' Sara») född i Ülliesjaurie 1844, sedan ung. 40 år bosatt i Björkvattnet, Tärna. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- ULMA 16776 = Nils Moosberg: Uppteckningar gjorda sommaren 1918 i Umasjö efter Anna Magdalena Persdotter, född i Fjällsjö 1842, sedan 30 år bosatt i Boksjön. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- ULMA 16777 = Nils Moosberg: Uppteckningar gjorda i Sorsele sommaren 1919. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- ULMA 2139: 2 = C. Axel Calleberg 1925: Uppteckningar från Ullisjaur skogslappdialekt i Stensele socken Västerbottens län av Axel Calleberg, Sorsele, år 1925. Sagesman Thomas Olofsson, Storholmen. Renskrift av U. Rehnlund 1930. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- ULMA 2860 = Maskaurdialektens grammatik. Renskriven av U. Rehnlund 1930. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- ULMA 2966 = Malmesjaurdialektens grammatik, renskriven i okt. 1930 av Uno A. Rehnlund. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- ULMA 31196 = C. Axel Calleberg: Efterlämnade konceptanteckningar m.m.: 1. Studier i Malålapskans m. fl. dialekter ljudlära. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala.
- VdSUA = Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica.
- Wiklund, Karl Bernhard, 1890: *Lule-lappisches wörterbuch*. (MSFOu 1.) Helsingissä.
- 1891: *Laut- und formenlehre der Lulelappischen dialekte*. Göteborg.
- 1928: Das lappische Verbaladverbium und einige andere Kasus des Verbalstammes. I: *Festskrift til Rektor J. Qvigstad 1853 4. april 1928*. (Tromsø museums skrifter 2.) Tromsø. S. 316–353.
- Wilbur, Joshua, 2015: *A Grammar of Pite Saami*. (Studies in Diversity Linguistics 5.) Berlin.
- Wilson, Karin, 2008: *Markusevangeliet i Lars Rangius samiska översättning från 1713*. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 101.) Uppsala.